

Mir Cəlal Paşayevin elmi irsinin daha bir qiymətli nümunəsi

Kərim Tahirov,

Mirzə Fətəli Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının direktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi, professor

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, ustad ədib, ədəbiyyatşünas-alim, Əməkdar elm xadimi, professor Mir Cəlal Paşayevin 20 yaşında yazdığı ilk sanballı ədəbi-tənqidi məqaləsi Moskva arxivindən əldə olunaraq Azərbaycan Milli Kitabxanasına gətirilib. Milli Kitabxanasının direktoru, professor Kərim Tahirovun bununla bağlı yazısını oxuculara təqdim edirik.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, unudulmaz ədib, ədəbiyyatşünas-alim, Əməkdar elm xadimi, professor Mir Cəlal Paşayev çox erkən yaşlarında ədəbi tənqiddə gəlib və 20 yaşında gənc ikən ilk sanballı ədəbi-tənqidi qələm təcrübəsi olan "Ədəbiyyatda romantizm" əsərini 1928-ci ildə yazaraq Dağıstanın Mahaçqala şəhərində nəşr olunan "Maarif yolu" jurnalında dərc etdirib. 20 yaşında bir gəncin bu mövzuda ədəbiyyatşünas alimlər səviyyəsində elmi-tədqiqat əsəri yazması, onun gələcəyin böyük ədəbiyyatşünas alimi olacağından xəbər verirdi. Jurnalın iki nömrəsində dərc olunan bu materialı oxuduqca, Darülmüəllimini bitirib yenidən kənd məktəbində müəllimliyə başlayan gəncin biliyinə, mütaliə səviyyəsinə və ədəbi əsərlərin təhlili baxımından görkəmli ədəbiyyatşünas-alimlərlə bir sırada dura biləcək təxəyyülünə heyran qalmaya bilmirsən.

İnternetin gənc tədqiqatçılara geniş imkanlar yaratdığı və sosial şəbəkələrin tüğyan etdiyi müasir dövrdə bəlkə də fitri istedadla malik olan istedadlı bir magistr belə bir əsəri qələmə ala bilərdi. Lakin kommunist rejiminin insanları bütün dünyadan təcrid edərək dəmir barmaqlıqlar arasında saxladığı bir dövrdə uzaq dağ rayonunda (Gədəbəydə) müəllimliyə başlayan 20 yaşlı bir gəncin belə bir əsər yazması bu gün də hər kəsdə heyranət doğura bilər. Bu məqalədəki təhlilə, dünya ədəbiyyatına sərf-nəzərə, dünya klassiklərinin əsərlərindəki romantizm meyillərinin mərhələlərə bölünərək təhlilə cəlb olunması ədəbi tənqid sahəsində böyük təcrübəyə malik tənqidçi alim təsəvvürü yaradır və yaxşı mənada təəccüb doğurur.

Çox təəssüf ki, istedadlı alimin bu ilk qələm təcrübəsi uzun müddət Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının, tədqiqatçıların diqqətindən kənar qalıb və bəlkə də bunun əsas səbəbi hansısa məsuliyyətsiz oxucunun Milli Kitabxanasının arxiv fondunda mühafizə olunan "Maarif yolu" jurnalının 1928-ci il 10-12-ci nömrələrindən həmin məqaləni 50 il bundan əvvəl çıxıb götürməsi olub. Ancaq böyük ehtimalla bu hərəkət bəlkə də, böyük bir ədəbiyyatşünas tədqiqatçının qısqançlığının nəticəsində baş verib. Məhz bu səbəbdən də uzun müddət bu sanballı elmi əsər tədqiqata və elmi dövriyyəyə cəlb olunmadan qalıb. Təəssüflər olsun ki, həmin jurnalın 10-12-ci nömrəsi onun çap olunduğu Dağıstanın Milli Kitabxanasında da qalmayıb. Bu səbəbdən də Azərbaycan Milli Kitabxanasının 2018-ci ildə Mir Cəlal müəllimin ədəbi tənqidi əsərlərinin toplusunu çapa hazırladığı zaman respublikamızın kitabxana və arxivlərində apardığı axtarışların nəticə verməməsindən sonra, Dağıstan Milli Kitabxanasına və Moskvaya Rusiya Dövlət Kitabxanasına verdiyi sorğuya da "Təəssüf ki, "Maarif yolu" jurnalının həmin nömrəsi kitabxanamızın fondunda yoxdur" cavabı alınıb.

Bu ilin əvvəllərində bu sətirlərin müəllifi Moskva şəhərində ezamiyyətdə olarkən Rusiya Dövlət Kitabxanasında bir daha ciddi axtarışlarını davam etdirərək "Maarif yolu" jurnalının həmin nömrəsinin bu kitabxanasının arxiv fondunda mövcud olduğunu müəyyənləşdirdi. Nəhayət, 2020-ci ilin fevralında Rusiya Dövlət Kitabxanasının direktoru Vadim Dudanın köməkliyi ilə, professor Mir Cəlal Paşayevin 20 yaşında olarkən yazdığı və onun gələcəyin parlaq bir ədəbiyyatşünas-alimi olacağından xəbər verən ilk sanballı qələm təcrübəsi olan "Ədəbiyyatda romantizm" məqaləsi Azərbaycana gətirilərək Milli Kitabxanamızın arxiv fonduna daxil edildi və tədqiqatçıların ixtiyarına verildi.

Necə deyirlər, "istedadı müvəqqəti boğmaq olar, amma bu istedadın parlaq nümunəsini tarixdən silmək, məhv etmək mümkün ola bilməz, o, mütləq büllur bulaq çeşməsi kimi hardansa parlayacaqdır!" Budur əsl həqiqət!

Mir Cəlal müəllimin xatirə günü ərəfəsində görkəmli ədibin "Ədəbiyyatda romantizm" məqaləsinin tam mətni elektronlaşdırılaraq Milli Kitabxanasının saytının (anl.az) "Elektron kataloq və elektron kitabxana" bölməsində yerləşdirilib və əsərin orijinalı ilə Milli Kitabxanasının Azərbaycan Ədəbiyyatının Arxivi Fondunda tanış olmaq mümkündür.